

JOHN GRAINGER,

THE GALATIANS: CELTIC INVADERS OF GREECE AND ASIA MINOR,

BARNESLEY: PEN AND SWORD HISTORY 2020, XII + 256 S.

John Grainger jest historykiem specjalizującym się w dziejach antycznego Bliskiego Wschodu w okresie hellenistycznym. Spod jego pióra wyszło wiele obszernych publikacji, z których najważniejsze są *The Cities of Seleukid Syria*¹ czy *The Roman War of Antiochos the Great*². W swojej najnowszej książce *The Galatians: Celtic Invaders of Greece and Asia Minor* autor podjął się opisanie historii ludów celtyckich na Bałkanach i w Azji Mniejszej.

Galatom nie poświęcono wiele miejsca we współczesnej literaturze. W źródłach starożytnych widnieją oni jako najeźdźcy i wrogowie świata rzymskiego i greckiego, toteż bada się ich głównie w kontekście militarnym, np. w tekście Marka Olędzkiego i Andrzeja Dubickiego *Celtowie w natarciu. Termopile i Delfy w 279 roku przed Chr.*³ Znakomita większość opracowań dotyczy problemu Listu św. Pawła do Galatów, gdzie badane są kwestie tożsamości i odrębności celtyckich mieszkańców Azji Mniejszej. Szczególną uwagę warto zwrócić między innymi na pracę Justina Hardina *Galatians and the Imperial Cult: A Critical Analysis of the First Century Social Context of Paul's Letter*⁴. Badania prowadzono w kontekście prowincji rzymskiej – Galacji – skupiając się na wybranych zagadnieniach, np. udokumentowanych w źródłach informacjach o trwałości języka celtyckiego w Anatolii, co opisał Philip Freeman w publikacji *The Galatian Language: A Comprehensive Survey of the Language of the Ancient Celts in Greco-Roman Asia Minor*⁵. Do nielicznych prac skupiających się na opisie fenomenu osadnictwa galackiego w Anatolii zaliczają się opracowanie Andreasa Müllera-Karpego *Neue Galatische Funde aus Anatolien*⁶ czy tekst Karla Strobela *Die Galater. Geschichte und Eigenart der keltischen Staatenbildung auf dem Boden des hellenistischen Kleinasien*⁷.

¹ J. Grainger, *The Cities of Seleukid Syria*, New York 1990.

² J. Grainger, *The Roman War of Antiochos the Great*, Boston 2002.

³ M. Olędzki, A. Dubicki, *Celtowie w natarciu. Termopile i Delfy w 279 roku przed Chr.*, [w:] *Celtica. Studia z dziejów Celtów*, V, red. D. Waszak, Kalisz-Warszawa 2018, 58–78.

⁴ J. Hardin, *Galatians and the Imperial Cult: A Critical Analysis of the First Century Social Context of Paul's Letter*, Tübingen 2008.

⁵ P. Freeman, *The Galatian Language: A Comprehensive Survey of the Language of the Ancient Celts in Greco-Roman Asia Minor*, Lewiston 2001.

⁶ A. Müller-Karpe, *Neue Galatische Funde aus Anatolien*, Istanbul 1988.

⁷ K. Strobel, *Die Galater. Geschichte und Eigenart der keltischen Staatenbildung auf dem Boden des hellenistischen Kleinasien*, I: *Untersuchungen zur Geschichte und historischen Geographie des hellenistischen und römischen Kleinasien*, Berlin 1996.

Książka Graingera jest najnowszym opracowaniem na temat Galatów. Badacz proponuje nową interpretację inwazji i osadnictwa Celtów na Bałkanach i w Anatolii. Swoją narrację buduje w oparciu o relacje dziejopisarzy antycznych czy epigrafikę, by pokazać w bezstronny sposób sytuację Galatów, ich faktyczne perspektywy i możliwości. Ważnym elementem publikacji jest umiejscowienie Celtów w geopolitycznym kontekście wojen i sojuszy państw hellenistycznych z czasów początku osadnictwa galackiego w ich sąsiedztwie. Według autora oba zjawiska są ze sobą powiązane i nie mogą być opisywane osobno. Wnioski Graingera obfitują w ciekawe spostrzeżenia i szereg uwag zmieniających obraz „inwazji” celtyckiej.

Książka podzielona jest na 12 rozdziałów, z których każdy opisuje kolejny fragment historii Celtów bałkańskich i anatolijskich, co zapewnia chronologiczny porządek. We wstępie do publikacji uderzający jest brak podstawowych informacji. Rozpoczyna się on bowiem od krótkiego opisu charakteru ekspansji celtyckiej na przełomie IV i III w. p.n.e., który przechodzi w uwagi o problemach definicyjnych Galatów i Celtów w ogóle. Autor nie przytoczył stanu badań, nie sformułował wprost rozważanej problematyki. Powoli dozuje te informacje dopiero w trakcie narracji, a niejednokrotnie czytelnik musi wnioskować je z treści.

Pierwszy rozdział opisuje procesy związane z osiedlaniem się Celtów na Bałkanach w III w. p.n.e. Dwa następne opisują rok po roku wydarzenia, które następowały w trakcie najazdów kolejno na Macedonię i Grecję oraz wszystkie związane z tym zagadnienia – stan źródeł i uwagi o znaczeniu greckiej narracji dla interpretacji inwazji, kolejne etapy kampanii i ich przebieg, jak również skutki tych wydarzeń. Czwarty rozdział „Two New Galatian States” jest niejako podsumowaniem związanych z aktywnością Celtów wydarzeń na Półwyspie Bałkańskim. Grainger umieszcza w nim krótką analizę wpływu efemerycznego królestwa Tylis oraz rozległego państwa Skordysków na region.

W piątym rozdziale autor omawia uwarunkowania, które doprowadziły do pojawienia się Galatów w Azji Mniejszej. Opisuje lokalne konflikty państw greckich oraz to, jak wykorzystano Celtów do rozgrywania regionalnych wojen. Godna uwagi jest teza Graingera o przeszacowywaniu przez badaczy skali zniszczeń, jakich dokonywali Galatowie, oraz często zapomnianym w opracowaniach fakcie, że w tym czasie celtyccy osadnicy byli jeszcze trzema osobnymi siłami politycznymi, co znacząco wpływa na interpretację i opis wydarzeń⁸. W szóstym rozdziale, „Mercenaries”, autor komentuje informacje źródłowe dotyczące zaciągania Galatów do armii państw hellenistycznych. Tu niestety zbyt często pojawiają się bardzo

⁸ Autor zauważa, że opisywane odłamy wschodnich Celtów we współczesnej literaturze są traktowane pobieżnie. Wielu naukowców nie pochyliło się nad głębszą analizą osadnictwa i funkcjonowania Galatów, co Grainger wprost nazywa lenistwem (s. 135–136). Autor często podkreśla i tłumaczy, skąd biorą się nieporozumienia i wypaczenia w opisach różnych wydarzeń i ukazuje je w łatwiejszy do zrozumienia sposób.

szczegółowe uwagi dotyczące dynastycznych konfliktów tychże, co nie ma znaczenia dla historii celtyckich osadników. Niemniej Graingerowi udało się wykazać niechęć Hellenów do dobierania w swoje szeregi celtyckich wojowników. Siódmy rozdział zawiera informacje o tym, jak Galatowie budowali relacje ze swoimi sąsiadami, uwzględnia on uwagi z poprzednich części publikacji. Pokazuje Celtów jako ludy rozumiejące sytuację otaczających ich państw, respektujące zasady dyplomacji, świadomie planujące politykę sprowadzającą się głównie do przetrwania w otaczającej rzeczywistości, gdyż nie byli oni w jakikolwiek sposób zdolni do zdominowania regionu, choćby z powodu niewielkiej populacji i braku profesjonalnej armii.

Upadek państwa Seleucydów, wzmocnienie się Pontu i Pergamonu, z czasem zastąpionego przez Republikę Rzymską, zdecydowanie zmieniło sytuację geopolityczną Anatolii, co postawiło Galatów przed nowymi wyzwaniami. Ósmy oraz dziewiąty rozdział poświęcony został losom Celtów dławionych przez dwie potęgi otaczające ich państwo. Autor zaczął tutaj wątek reorganizacji państwa Galatów, co rozwinie dopiero w jedenastym rozdziale, pisząc o ewolucji ich ustroju z tradycyjnej oligarchii w monarchię, spowodowanej wytraceniem celtyckiej arystokracji w czasie konfliktów z Rzymianami i Pontem. Wcześniej jednak uzupełnił dzieje upadku Skordysków. Ostatni, dwunasty rozdział omawia kwestię pierwszych lat istnienia prowincji Galacji w Imperium Rzymskim.

Autor posługuje się pojęciem „state” w kontekście organizacji i ośrodków politycznych Celtów, co może wydawać się intrygujące. Jednak z uwagi na fakt, że przez stulecia definicje i koncepcje państwowości zmieniały się, wykorzystanie takiego terminu nie budzi sprzeciwu, a ułatwia narrację. Grainger zresztą niejednokrotnie pokazał, że rozumie charakter i dynamikę funkcjonowania ludów *barbaricum*. Autor za każdym razem uzasadnia wykorzystanie siatki pojęciowej niezbędnej dla prowadzenia wywodu. Zwraca uwagę na nieznaną w świecie śródziemnomorskim sposoby organizacji ośrodków politycznych, w jakich funkcjonowali Celtowie. Choć dotychczasowe badania nie dostarczają wielu informacji na ten temat, podstawowe zasady i ramy sprawowania władzy przez Celtów są przez autora zauważane, a przy ich opisie zawsze kieruje się on specyficznymi warunkami, jakie wpływały na kształtowanie konkretnych ustrojów.

Książka Graingera opisuje historię polityczną na przestrzeni kilkuset lat. Autor w związku z tym korzystał z wielu źródeł – od archeologicznych przez epigraficzne po zachowane narracje antycznych pisarzy. Wiele z nich jest na bieżąco przytaczanych i szczerkowo charakteryzowanych. Autor cytuje i oznacza je poprawnie, w przypisach zawierając dodatkowe ko-

RECENZJE

mentarze. Mimo to za minus należy uznać brak choć jednego zwartego rozdziału czy dłuższego fragmentu zbiorczo traktującego o materiałach, po które autor sięgał.

Bibliografia, jak na skalę treści zawartej w książce i okres opisywanych wydarzeń, jest stosunkowo niewielka. Autor korzystał głównie z angielskojęzycznych publikacji, niemiecka i francuska literatura stanowi zdecydowaną mniejszość. Znamienny jest brak wykorzystywania w szerszym zakresie opracowań archeologicznych, skupiających się na badaniach śladów obecności Celtów na Bałkanach – w regionie, który jest niezwykle bogaty w znaleziska. Szczególnie niepokoi brak publikacji Jovana Todorowica *Skordisci. Istorija i Kultura*⁹. Wymienione pozycje stanowią raczej ogólne publikacje dotyczące antycznej historii państw hellenistycznych, rzadziej są to szczegółowe opracowania wybranych zagadnień. Trudno jednak uznać taki stan za jednoznacznie negatywny, biorąc pod uwagę charakter i przeznaczenie książki.

Przez wzgląd na powyższe uwagi trudno jednoznacznie uznać książkę Graingera za publikację naukową, jednocześnie nie należy umniejszać jej wartości. Książka jest kompetentnym zbiorem informacji traktujących o obecności Celtów w świecie greckim dla każdego, kto chce poznać podstawowe zagadnienia związane z tą problematyką.

Kacper Wawrzyniak
Uniwersytet Wrocławski
kacwaw@o2.pl
ORCID: 0000-0003-3982-4982

⁹ J. Todorowic, *Skordisci. Istorija i Kultura*, Nowi Sad–Beograd 1974.